

ರಮಾಬಾಯಿ ರವರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಧನಗಳು

ಡಾ. ಎಂ. ಗೋವಿಂದರಾಜು*

*ಸಹಾಯಕ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರು, ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ವಿಭಾಗ, ಜ್ಞಾನಭಾರತಿ ಆವರಣ, ಬೆಂಗಳೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾನಿಲಯ, ಬೆಂಗಳೂರು.

ಸಾರಾಂಶ: (Abstract)

ಸಂವಿಧಾನ ಶಿಲ್ಪಿ ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್.ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಅವರ ಪತ್ನಿ ರಮಾಬಾಯಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅಂತಹ ಬೆನ್ನುಬಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ರವರ ಓದು-ಬರಹಗಳನ್ನು ಪೋಷಿಸಲು ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನೇ ಮುಡುಪಾಗಿಟ್ಟಿದ ಮಹಾ ಮಾತೆ ರಮಾಬಾಯಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ರವರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ಹುಟ್ಟಿದ್ದು 1898 ಫೆಬ್ರವರಿ 7ರಂದು. ಚಿಕ್ಕ ವಯಸ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಪೋಷಕರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡ ರಮಾಬಾಯಿ ತನ್ನ ಸೋದರ ಹಾಗೂ ಸೋದರಿಯರನ್ನು ಸಲಹಿದರು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಲೇಖನದಲ್ಲಿ ರಮಾಬಾಯಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್‌ರವರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆ ಕುರಿತು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಮುಖ್ಯಪದಗಳು (Keywords): ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್, ರಮಾಬಾಯಿ, ಹೋರಾಟದ ಬದುಕು, ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಧನೆ.

ಪೀಠಿಕೆ

ದಾಖಲೆಗಳ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿ ವಣದಗಾಂವ ವಣಂ ಅನ್ನೋ ಚಿಕ್ಕ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ರಮಾಬಾಯಿ ಜನ್ಮವಾಯಿತು. ತಂದೆಯ ಹೆಸರು ಭಿಕೂ ವಾಲಂಗಕರ ತಾಯಿ ಹೆಸರು ರುಕ್ಮಿಣಿ ದಾಖಲೆಗಳ. ರುಕ್ಮಿಣಿ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಬರೋದು ಹಾಗೂ ಚಿಕ್ಕ-ಪುಟ್ಟ ಕೂಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿ ಕುಟುಮಬದ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ನೆರವಾಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ರಮಾಬಾಯಿಯೂ ತನ್ನ ತಾಯಿಯಂತೆ ಮನೆಯ ಸಣ್ಣ-ಪುಟ್ಟ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸಾಧ್ಯವಾದಷ್ಟು ತಾಯಿಗೆ ಸಹಾಯಕಳಾಗಬೇಕು ಅನ್ನುವುದು ಆಕೆಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತಿತ್ತು. ತಂದೆ ತಾಯಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ತುಂಬ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. ತಾಯಿಗೆ ಸಮಯ ಸಿಕ್ಕಾಗಲೆಲ್ಲಾ ರಮಾಳನ್ನು ಹತ್ತಿರ ಕೂರಿಸಿಕೊಂಡು ತಿಳುವಳಿಕೆ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ತಮ್ಮವರೊಂದಿಗೆ ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಸಹಕಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಮರ್ಯಾದೆಯಿಂದ ನುಡಿಯಬೇಕು ಯಾರು ಬೆಟ್ಟು ತೋರಿಸದಂತೆ ಬಾಳಬೇಕು. ಹೆಸರು ಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಹಾಗೆ ನಡೆಯಬಾರದು ಮನಸಿಟ್ಟು ಸಂಸಾರ ಮಾಡಬೇಕು ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಮಾ ತಾಯಿಯವಾಣಿಯನ್ನು ಅಕ್ಷರಶಃ ಪಾಲಿಸಿ ಮತ್ತೊಂದು ರುಕ್ಮಿಣಿ ಅವತಾರದಂತೆ ತೋರಿಸಿದಳು.

Please cite this article as: ಗೋವಿಂದರಾಜು ಎಂ. (2023). ರಮಾಬಾಯಿ ರವರ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಸಾಧನಗಳು. ಪ್ರತಿಬಿಂಬ: ಮಲ್ಟಿಡಿಸಿಪ್ಲಿನರಿ ಕನ್ನಡ ರೀಸರ್ಚ್ ಜರ್ನಲ್ ಆಫ್ ಐಐಎಂಆರ್‌ಡಿ, 5(3). ಪು.ಸಂ. 93-98.

ರಮಾಳ ಕೆಲಸದ ಪರಿಪೂರ್ಣತೆಯನ್ನು ನೋಡಿ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗೆ ಆನಂದವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಂದೆ ತಾಯಿ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಹೋದ ಕೂಡಲೇ ರಮಾ ತಮ್ಮ ತಂಗಿಯರಿಗೆ ತಾಯಿಯಂತೆ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯಿಂದ ಸ್ನಾನ ಊಟ ಎಲ್ಲಾ ನೋಡಿಕೊಂಡು ಮನೆ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. ಪುಟ್ಟ ರಮಾ ಈ ತಿಳುವಳಿಕೆ ಅವಳಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕವೇ ಇತ್ತು. ಕಾರಣ ಬಹುಬೇಗ ಅವಳ ಮೇಲೆ ದೊಡ್ಡ ಜವಾಬ್ದಾರಿಯೇ ಇತ್ತು. ಒಂದೇ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ರಮಾ ತನ್ನ ತಾಯಿಯ ಒಳ್ಳೆಯ ಸುಸಂಸ್ಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಆಕೆಯ ಸದ್ಗುಣಗಳನ್ನು ತನ್ನದಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ರುಕ್ಮಿಣಿ ದುಡಿದು ದುಡಿದು ಶರೀರ ಕಂಪಿಸುತ್ತಿತ್ತು ಹಾಸಿಗೆ ಹಿಡಿದಳು. ತಾಯಿ ಅಗಲಿದ ನಂತರ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತಂದೆಯೂ ತೀರಿಕೊಂಡರು ಸಂಸಾರದ ಹೊರೆ ಹೊರಲಾಗದ ಬಾಲಕಿ ರಮಾಳ ಮೇಲೆ ಗುಡ್ಡವೇ ಕುಸಿದು ಬಿದ್ದಿತ್ತು. ಬೇರೆ ದಾರಿಯೇ ಇಲ್ಲದಂತಾಯಿತು. ಅದು ಅವಳ ಪಾಲಿಗೆ ಭಯದ ದಿನಗಳಾಗಿದ್ದವು. ರಮಾಳ ಬಂಧುಬಳಗದವರು ವಣಂದ ಹಳ್ಳಿಯ ಭಿಕುರ ಮನೆ ಮಾರಿ ಸಾಮಾನು ಸರಂಜಾಮಿನೊಂದಿಗೆ ಮುಂಬೈನ ತಮ್ಮ ಮನೆಗೆ ಕರೆದೊಯ್ದರು. ಕಾಕ ಮಾಮ ಇವರ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ರಮಾಳ ಮುಂದಿನ ಪ್ರವಾಸ ನಡೆಯಬೇಕಿತ್ತು.

ರಮಾಬಾಯಿ ಬಾಲ್ಯದ ಚಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕಾಕನ ಮಾಮಿಯ ಎಲ್ಲರ ಮಕ್ಕಳೊಡನೆ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆದಳು. ತಬ್ಬಲಿಯಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬಾಲ್ಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ತಂಗಿಯರೊಂದಿಗೆ ತಂದೆ ತಾಯಿಯನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಂಡು ನೋವನ್ನು ನುಂಗಿಕೊಂಡು ಒಂಬತ್ತನೇ ವಯಸ್ಸಿಗೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಳು. ಹಿರಿಯರು ಆಕೆಯ ಲಗ್ನದ ವಿಚಾರ ಮಾಡಿ ತೊಡಗಿದರು ಆ ಮಕ್ಕಳಿಗೂ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತನ್ನವರ ಪ್ರೀತಿಯ ಆಧಾರ ಕೊಡುವವರು ಬೇಕಿತ್ತು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರಿಗೆ ಒಳ್ಳೊಳ್ಳೆಯ ಸಂಬಂಧಗಳು ಕೇಳಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದರು ರಾಮ್‌ಜೀ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಸುಸಂಸ್ಕೃತ ಹುಡುಗಿ ರಮಾಳನ್ನ ಮಗನಿಗಾಗಿ ಆರಿಸಿದರು. ರಮಾಳ ಪುಣ್ಯವಂಶದಿಂದ ಲಗ್ನ ನೆರವೇರಿತು. ರಮಾಳಿಗೆ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಈಗಾಗಲೇ ಇತರರಿಂದ ಬಹಳಷ್ಟು ಮಾಹಿತಿ ಸಿಕ್ಕಂತಾಗಿದ್ದಿತು. ಎಲ್ಲಾ ವಿಷಯ ರಮಾಳಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಜೊತೆಗಾರ ಬಹಳ ಕಲಿತವರು ತಾನು ಭಾಗ್ಯವಂತೆ ಅನ್ನೋ ಆನಂದ ಅವಳದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಭೀಮರಾವ್ ಆಗ ಮುಂಬಯಿಯ ಪರಳ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಲಗ್ನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ಒಂಬತ್ತನೇ ಕ್ಲಾಸಿನಲ್ಲಿದ್ದರು 1907ರಲ್ಲಿ ಲಗ್ನ ನೆರವೇರಿತು. ರಮಾ ಈಗ ರಮಾಬಾಯಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಆಗಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರ ಸಾಲಿಗೆ ಬಂದಿದ್ದಳು. ಭೀಮರಾವರ ರಾಮಾ ಶಬ್ದ ರಮಾಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಚೈತನ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿತು.

ರಮಾಳಿಗೆ ದೊಡ್ಡ ಸಂಸಾರದ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ಬಿದ್ದರೂ ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ನೀಗಿಸಿಕೊಂಡು ಆನಂದದಿಂದ ಮುನ್ನಡೆಸಿದರು. ಮಾವನ ಮುದ್ದಿನ ಸೊಸೆಯಾಗಿದ್ದಳು. ಮುಂದಿನ ವರ್ಷದಲ್ಲೆ ಭೀಮರಾವ್ ಉತ್ತಮ ಅಂಕದೊಂದಿಗೆ ಮೆಟ್ರಿಕ್ಯುಲೇಷನ್ ಮುಗಿಸಿದಾಗ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತರಿಂದ ಅವರ ಸತ್ಕಾರವಾಗಿ ರಮಾ ಆನಂದ ಭರಿತಳಾಗಿ ಪತಿಗೆ ಆರತಿ ಎತ್ತಿದಳು. ಭೀಮರಾವ್ ರಮಾಳನ್ನು ಕೇಳಿದರು. 'ನನ್ನ ಬಗ್ಗೆ ನಿನಗೇನನ್ನಿಸುತ್ತದೆ ರಮಾ' ರಮಾ ಉತ್ತರಿಸಿದಳು ನೀವು ದೊಡ್ಡ ಸಾಹೇಬರಾಗುತ್ತೀರಿ ಭೀಮರಾವ್. ನನ್ನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿನ್ನ ಸಹಕಾರ ಬೇಕು ರಮಾ ಅಂದರೆ ಸಾಹೇಬ ನನ್ನ ಜೀವನವೇ ನಿಮಗೆ ಮುಡಿಪಾಗಿಡುತ್ತೇನೆ ಎಂದ ರಮಾಳ ಮಾತು ಲಕ್ಷ ಮೌಲ್ಯದ್ದಾಗಿದ್ದುವು ಭೀಮರಾವ್ ಅವರಿಗೆ ರಮಾ ಅಕ್ಷರಭ್ಯಾಸ ಓದಲು ಕಲಿತಳು ರಾಮಜಿ ಅವರ ನಂತರ ಅವರ ತಂಗಿ ಮೀರಾ ರಮಾಳಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ರೀತಿಯ ಆಧಾರವಾಗಿದ್ದಳು.

1912 ರಮಾ ಮೊದಲ ಮಗುವಿನ ತಾಯಿಯಾದಳು. ಭೀಮರಾವ್ ಮಗನ ಹೆಸರು ಯಶವಂತ ಇಡಲು ಹೇಳಿದರು. ಕಾರಣ ಇದೆ ಹೆಸರು ಜ್ಯೋತಿಬಾಪುಲೆಯವರ ದತ್ತಕ ಮಗನದ್ದು ಆಗಿತ್ತು. ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ ನಂತರ ರಮಾ ರಮಾಬಾಯಿ ಆದಳು. ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ ಆನಂದ ರಮಾಳ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದಿನ ಉಳಿಯಲಿಲ್ಲ. ಮಾವ ರಾಮಜಿ 1913 ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಮನೆಯ ಆಧಾರಸ್ತಂಭವೇ ಕಡಿದು ಬಿದ್ದಂತಾಯಿತು. ಈಗ ಭೀಮರಾವ್ ಪರದೇಶಕ್ಕೆ ಹೊರಟರು ಪತ್ನಿಯನ್ನು ನೀವು ನಿಮ್ಮ ಹೆಚ್ಚು ಸ್ಮರಿಸದಿರಿ ಶಿಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ನಿಮ್ಮ ಗಮನ ವಿರಲಿ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಕಳಿಸಿದಾಗ “ರಮಾಬಾಯಿ ಸಿಂಹಿಣಿಯಂತೆ ಧೈರ್ಯ ತೋರಿಸಿದ್ದಳು” ಎಂದು ಭೀಮರಾವ್ ಹೇಳಿದ್ದರು.

ಜೂನ್ 1913 ಭೀಮರಾವ್ ಅಮೆರಿಕಾಗೆ ಹೊರಟಾಗ ರಮಾ ಧೈರ್ಯ-ಸ್ಥೈರ್ಯದೊಂದಿಗೆ ಪತಿಯ ಎಲ್ಲಾ ಅವಶ್ಯಕತೆಗಳನ್ನು ನೋಡಿಕೊಂಡು ಕಳಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಳು. ‘ಯಶಸ್ವಿಯಾಗಿ ಬನ್ನಿ’ ಎಂದು ಹಾರೈಸಿ ಕಳಿಸಿದ್ದಳು. ಅಮೆರಿಕಾಯತ್ತೆ ಹಡಗು ಸಾಗಿದಂತೆ ರಮಾಳ ಎದೆಬಡಿತ ಜೋರಾಗಿತ್ತು. ಮುಂದಿನ ಎಲ್ಲಾ ಆಗು ಹೋಗಿಗೆ ಎದೆ ಗಟ್ಟಿ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದಳು. 1913 ರಿಂದ 1917 ಸುದೀರ್ಘ ನಾಲ್ಕು ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲವನ್ನು ರಮಾಬಾಯಿ ಒಬ್ಬಂಟಿಯಾಗಿ ಎದುರಿಸಿದ್ದಳು. ಚಿಕ್ಕಮಗು ಯಶವಂತ ಜೊತೆಯಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದ ಎರಡನೇ ಮಗು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಣವಿಲ್ಲದೆ ಧೈರ್ಯದಿಂದ ಕಳೆಯುವುದು ಸಾಧಾರಣದ ಮಾತಾಗಿರಲಿಲ್ಲ. ದುಃಖ ಬರುವುದಾದರೆ ಒಟ್ಟೊಟ್ಟಿಗೆ ಬರುವುದು ಎನ್ನುವಂತೆ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಸುದ್ದಿ ಅಮೆರಿಕಾಗೆ ತಲುಪುವುದರಲ್ಲೇ ಮಗು ಸಾವನ್ನಪ್ಪಿತ್ತು. ಭೀಮರಾವ್ ಪತ್ನಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ತುಂಬಿದರು.

1917 ಆಗಸ್ಟ್ ಭೀಮರಾವ್ ಮರಳಿದ್ದರು. ಆ ಆನಂದದಲ್ಲಿದ್ದಾಗಲೇ ಕಾಲೇಜಿನಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರಾಗಿ ನೇಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟರು. 450ರೂ ಪಗಾರ ದೊಡ್ಡ ನೌಕರಿ ಸಿಕ್ಕಿತು ಅಷ್ಟರಲ್ಲೇ ಅವರ ತಾಯಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು. ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ರಮಾ ಮತ್ತೊಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಿಗೆ ಜನ್ಮವಿತ್ತರು 2-3 ವರ್ಷದಲ್ಲೇ ಆ ಮಗು ಸತ್ತಿತು. ಭೀಮರಾವರ ದೊಡ್ಡ ಅಣ್ಣ ಆನಂದರಾವ್ ನಂತರ ಅವರ ದೊಡ್ಡ ಮಗ ಇನ್ನೊಬ್ಬರು ಎರಡು ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಂಡರು. 1920 ಮತ್ತೆ ಭೀಮರಾವ್ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಲಂಡನ್‌ಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ರಮಾ ನೌಕರಿ ಇದ್ದಾಗ ಮತ್ತೇಕೆ ಶಿಕ್ಷಣ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿದರು ಪತಿ ಸಮಾಧಾನ ಹೇಳಿದಾಗ ರಮಾ ಸುಮ್ಮನಾದಳು. ಭೀಮರಾವ್ ಅಭ್ಯಾಸದ ಬರದಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡದೇ ಇದ್ದರೆ ರಮಾಬಾಯಿಯು ಅವರ ಜೊತೆ ಊಟ ಮಾಡದೆ ಇದ್ದುಬಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. 1918 ರಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ಸಮಾಜಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡು ಎಂ.ಎ., ಪಿ.ಎಚ್.ಡಿ ಪದವಿ ಪ್ರಾಪ್ತಿಯಾಯಿತು. ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉಪಯೋಗ ಸಮಾಜ ಬಾಂಧವರಿಗಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 5 ಜುಲೈ 1920 ಮತ್ತೆ ಲಂಡನ್‌ಗೆ ತೆರಳಿದಾಗ ರಮಾ ಅದೇ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಗಂಗಾಧರ ಹುಟ್ಟಿದ ವರ್ಷ ಒಂದುವರೆ ವರ್ಷದಲ್ಲಿ ಆ ಮಗುವೂ ಮರಣವನ್ನಪ್ಪಿತು. ರಮೇಶ್ ಗಂಗಾಧರ ಇಬ್ಬರು ಸಾವು ಬಾಬಾ ಸಾಹೇಬರಿಲ್ಲದಾಗಲೇ ಆಗಿತ್ತು. 1923 ಗೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ಲಂಡನ್ನಿಂದ ಮರಳಿದಾಗ ರಮಾಬಾಯಿ ರಮಾಯಿ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದರು. 1930 ಬಾಬಾ ದುಂಡುಮೇಜಿನ ಪರಿಷತ್ತಿಗೆ ಹೋದಾಗ ರಮಾಬಾಯಿ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಷ್ಟು ಸರಿ ಇರಲಿಲ್ಲ. ಧಾರವಾಡದಲಿ ಹವಾ ಬದಲಿಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ವಸತಿಗೃಹದಲ್ಲಿ ಇರುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ಮಾಡಿ ಹೋಗಿದ್ದರು.

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬ ರಮಾಬಾಯಿ ಇಲ್ಲದೆ ತಾವು ಪೂರ್ಣ ಇಲ್ಲ ಎಂದು ತಿಳಿದಿದ್ದ (ಅಧೂರೇ) ರಮಾಬಾಯಿಗೆ ಕ್ಷಯ ಆಗಿತ್ತು. ಬಾಬಾ ತನ್ನ ಡಾಕ್ಟರಿಗೆ “ನನ್ನ ರಮಾನ ಉಳಿಸಿಕೊಡಿ” ಎಂದು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಬೆನ್ನೆಲುಬಾದ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು

ವಿವಾಹದ ನಂತರ 1907ರಲ್ಲಿ ಭೀಮರಾವ್ ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಮೆಟ್ರಿಕ್ಯುಲೇಷನ್ ಪರೀಕ್ಷೆ ಪೂರ್ಣಗೊಂಡಿತು. ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳು 25 ರೂ. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ವೇತನದ ಮೂಲಕ 1912ರಲ್ಲಿ ಅವರು ಬಿ.ಎ. ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡ ತೇರ್ಗಡೆ ಹೊಂದಿದರು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಅವರ ತಂದೆ ರಾಮ್ ಜಿ ಸಕ್ಪಾಲ್‌ರಷ್ಟೆ ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿ ನಿಂತದ್ದು ರಮಾಬಾಯಿಯವರು. ಅಂದಹಾಗೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರರ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರೀತಿ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿದೆ. ಅಂತಹ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನು ರಮಾಬಾಯಿಯವರೂ ಪಡೆದು ತಾವು ಕೂಡ ಪತಿಯ ಆಸೆಯಂತೆ ಓದು ಬರಹ ಕಲಿತರು. ಈ ಬಗ್ಗೆ ದೂರದ ಅಮೆರಿಕದಿಂದ ಒಮ್ಮೆ ಪತ್ರ ಬರೆಯುವ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು, “ರಾಮು, (ತಮ್ಮ ಪತ್ನಿಯನ್ನು ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಪ್ರೀತಿಯಿಂದ ರಾಮು ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು) ನಿನ್ನ ಓದು ಬರಹ ಹೇಗಿದೆ” ಎಂದು ವಿಚಾರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಸಂಸಾರದ ಹೊಣೆಹೊತ್ತುಕೊಂಡ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು

ಅಂಬೇಡ್ಕರರವರು 1913ರ ಜೂನ್ ನಲ್ಲಿ ಅಮೆರಿಕದ ನ್ಯೂಯಾರ್ಕ್ ನಗರದ ಕೊಲಂಬಿಯಾ ವಿವಿಗೆ ಉನ್ನತ ವ್ಯಾಸಂಗಕ್ಕೆ ತೆರಳುವ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳ ಮೊದಲು ತಮ್ಮ ತಂದೆಯವರನ್ನು ಕಳೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭ ಇಡೀ ಸಂಸಾರದ ಭಾರ ರಮಾಬಾಯಿಯವರ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದಿತು. ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ದೂರದ ಅಮೆರಿಕಕ್ಕೆ ತೆರಳದಂತೆ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಕುಟುಂಬದ ಕೆಲ ಸದಸ್ಯರು ತಡೆಯುವಂತೆ ರಮಾಬಾಯಿಯವರಿಗೆ ಸಲಹೆ ಕೂಡ ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ತನ್ನ ಪತಿಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಅಗಾಧ ಹಂಬಲ ಅರಿತಿದ್ದ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ಅಮೆರಿಕಕ್ಕೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರರನ್ನು ಭರವಸೆಯೊಡನೆ ಬಿಟ್ಟುಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಬಹಳ ದೃಢ ಚಿತ್ತದಿಂದ ತನ್ನ ಸಹೋದರ ಶಂಕರ ಧಾತ್ರೇ ಮತ್ತು ಅತ್ತೆ ಮೀರಾ ರವರ ನೆರವಿನ ಮೂಲಕ ಸಂಸಾರದ ಹೊಣೆ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುವ ಅವರು, ಅವರಿಬ್ಬರು ತರುತ್ತಿದ್ದ ನಿತ್ಯದ 8ರಿಂದ 10 ಆಣೆ(50 ರಿಂದ 70 ಪೈಸೆ) ಕೂಲಿ ಹಣದಲ್ಲೇ ಕುಟುಂಬವನ್ನು ಮುನ್ನಡೆಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾ ಸ್ವತಃ ಅಂಬೇಡ್ಕರರವರು ಮುಂದೊಂದು ದಿನ ತಮ್ಮ ಸಂಪಾದಕತ್ವದ “ಬಹಿಷ್ಕೃತ ಭಾರತ” ಪತ್ರಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಪಾದಕೀಯ ಪುಟದಲ್ಲಿ ಬರೆಯುತ್ತಾ, “ಶಿಕ್ಷಣ ಪಡೆಯುವ ಆ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಸುಖ, ಸಂತೋಷ, ನೆಮ್ಮದಿ ಯಾವುದರ ಬಗ್ಗೆಯೂ ತಾನು ತಲೆಕೆಡಿಸಿಕೊಳ್ಳದ ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ, ಸಂಸಾರದ ನೋವು ಕೊಂಚವೂ ತಿಳಿಯದಂತೆ ತನ್ನನ್ನು ಕಣ್ಣಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಟ್ಟು ಕಾಪಾಡಿದ್ದು ರಮಾಬಾಯಿ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ದುರಂತದ ಬದುಕು

ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಅಮೆರಿಕಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಅವರ ಮೊದಲ ಮಗ ಗಂಗಾಧರ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ. ದುರಂತ ಎಂದರೆ ಜನಿಸಿದ ಕೆಲವೇ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಆತ ತೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅದರ ನೋವು ಕೂಡ ಕೊಂಚವೂ ಅಂಬೇಡ್ಕರರಿಗೆ ತಲುಪುವ ಹಾಗೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ ತ್ಯಾಗಮಯಿ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು. ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಅಮೆರಿಕದಿಂದ ವಾಪಸ್ ಬಂದ

ನಂತರವಾದರೂ (1917) ತನ್ನ ಕುಟುಂಬದ ಕಷ್ಟ ಪರಿಹಾರಗೊಳ್ಳಬಹುದು ಎಂದು ನಿರೀಕ್ಷಿಸಿದ್ದರು. ಅದು ನೆರವೇರಿತು ಕೂಡ. ಆದರೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರು ಅದಾಗಲೇ ತೊಡಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ ಸಂಸಾರದ ಹೊಣೆ ರಮಾಬಾಯಿಯವರ ಮೇಲೆಯೇ ಬಿದ್ದಿತು. ಇದನ್ನೂ ಬರೆಯುತ್ತ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು, “ತಾನು ವಿದೇಶಕ್ಕೆ ತೆರಳಿದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ರಾಮು ಇಡೀ ಕುಟುಂಬದ ಭಾರ ಹೊತ್ತುಕೊಂಡಳು. ವಿದೇಶದಿಂದ ಹಿಂದಿರುಗಿದ ನಂತರವೂ ಹಣಕಾಸು ತೊಂದರೆಯಾದಾಗ ಆಗಲು ಅಷ್ಟೇ ಆಕೆ ತನ್ನ ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ಸೆಗಣಿಯ ಬುಟ್ಟಿ ಹೊತ್ತು ಸಂಸಾರ ನಡೆಸಲು ಹಿಂದೆ ಬೀಳಲಿಲ್ಲ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ರಮಾಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ದಂಪತಿಗಳಿಗೆ ಅವರ ಎರಡನೇ ಮಗ ಯಶವಂತ ರಾವ್ ಜನಿಸುತ್ತಾನೆ. ಬಹುಶಃ ಯಶವಂತ ರಾವ್ ಅಷ್ಟೇ ಅವರಿಗೆ ಉಳಿಯುವ ಏಕೈಕ ಮಗ. ಮಗ ಹುಟ್ಟಿದ ಈ ಸಮಯದಲ್ಲೂ ಸಮಾಜದ ಪುಣ್ಯವೋ ಅಥವಾ ರಮಾಬಾಯಿಯವರ ತ್ಯಾಗವೋ ಮತ್ತೆ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಲಂಡನ್‌ಗೆ ತಮ್ಮ ಉನ್ನತ ಶಿಕ್ಷಣ ಪೂರೈಸಲು ತೆರಳುತ್ತಾರೆ. ಈಗಲೂ ಅಷ್ಟೇ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ಮತ್ತೆ ತಮ್ಮ ಪತಿಯನ್ನು ಬೀಳ್ಕೊಟ್ಟು ಸಂಸಾರದ ಭಾರ ಹೊತ್ತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದೆಯೂ ಅಷ್ಟೇ ಲಂಡನ್‌ನಿಂದ ಡಿಎಸ್ಸಿ ಮತ್ತು ಬಾರ್-ಅಟ್-ಲಾ ಮುಗಿಸಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ವಾಪಸ್ ಬಂದಾಗ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೋರಾಟಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿಕೊಂಡ ಅವರಿಗೆ ಕೊಂಚವೂ ಹಿನ್ನಡೆಯಾಗದಂತೆ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ಜೊತೆಜೊತೆಯಾಗಿ ನಿಲ್ಲುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೂ ನೆನೆಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ತನ್ನ ಹೋರಾಟದ ಕಾರಣ ತಾನು ದಿನದ 24 ಗಂಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಅರ್ಧ ಗಂಟೆ ಕೂಡ ಆಕೆಯ ಜೊತೆ ಕಳೆಯಲಾಗುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಹೊಂದಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ, ತನ್ನನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಪ್ರೀತಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಗೌರವಿಸುತ್ತಿದ್ದ ರಮಾ” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಮಕ್ಕಳ ಅಗಲಿಕೆಯ ದುಃಖ

ಯಶವಂತ ರಾವ್ ನಂತರ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ – ರಮಾಬಾಯಿ ದಂಪತಿಗೆ ರಮೇಶ್, ಇಂದು, ರಾಜರತ್ನ ಎಂಬ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು ಜನಿಸುತ್ತಾರೆ. ದುರಂತ ಆ ಮೂವರು ಮಕ್ಕಳು ಕೂಡ ಹೆಚ್ಚು ದಿನ ಬದುಕುವುದಿಲ್ಲ. ಅದರಲ್ಲೂ ಕೊನೆಯ ಮಗ ರಾಜರತ್ನನಂತೂ ರಮಾಬಾಯಿ ಮತ್ತು ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ದಂಪತಿಗಳು ಬಹಳ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಹೇಗೆಂದರೆ ರಾಜರತ್ನನ ಸಾವಿನ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಿತರಿಗೆ ಪತ್ರದ ಮೂಲಕ ಅಂಬೇಡ್ಕರರು ಹೇಳುವುದು: “ನಾನು ಮತ್ತು ರಾಮು ನಮ್ಮ ಕೊನೆಯ ಮಗನ ಸಾವಿನ ಈ ಸಂಕಟದಿಂದ ಹೊರ ಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತಿಲ್ಲ. ಈ ನಮ್ಮ ಕೈಗಳು ಮೂರು ಗಂಡು ಮತ್ತು ಒಂದು ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವಿನ ಶವ ಸಂಸ್ಕಾರ ಮಾಡಿವೆ. ಅವರ ಸಾವುಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸಿಕೊಂಡಾಗ ನಮ್ಮ ಹೃದಯ ನೋವಿನಿಂದ ಚೀರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಭವಿಷ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ನಾವು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಕನಸುಗಳು! ಆದರೆ ಈಗ? ವಿಷಾದದ ಮೋಡ ನಮ್ಮ ಬದುಕಲ್ಲಿ ಕವಿದಿದೆ. ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಊಟದಂತಾಗಿದೆ ನಮ್ಮ ಜೀವನ. ಅದರಲ್ಲೂ ನನ್ನ ಕೊನೆಯ ಮಗ ಆತ ತುಂಬಾ ವಿಶೇಷವಾಗಿದ್ದ. ಅಂತಹ ಮಗನನ್ನು ನಾವು ಮತ್ತೆ ಪಡೆಯಲು ಸಾಧ್ಯವೇ? ಆತನ ಸಾವು ನಮ್ಮ ಬದುಕನ್ನು ಮುಳ್ಳಿನ ತೋಟವಾಗಿಸಿದೆ”.

ರಮಾಬಾಯಿಯವರ ಅಗಲಿಕೆ:

ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಯುಗ ಪ್ರವರ್ತಕ ನೋಡೋ ಸಲುವಾಗಿ ರಮಾಬಾಯಿಯವರು ಇರಬೇಕಿತ್ತು ಅನಿಸುತ್ತದೆ ಆದರೆ ಅದು ಹಾಗಾಗಲಿಲ್ಲ. ಅರ್ಧಹಾದಿಯಲ್ಲೇ ಅವರು ಈ ಜಗತ್ತನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ನಿರ್ಗಮಿಸಿದರು. 27 ಮೇ 1935 ಆ ದುರ್ದೈವಿ ದಿನವಾಗಿತ್ತು. 1898 ರಿಂದ 1935 ವರೆಗಿನ ಅಲ್ಪ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಸ ರಮಾಬಾಯಿ ಅವರದ್ದಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಅಲ್ಪ ಆಯುಷಿಯಲ್ಲೂ ಅವರ ಜೀವನ ಭಿತ್ತಿಯನ್ನು ಉಳಿಸಿ ಹೋದರು. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಅವರ ಬಂಧು-ಬಾಂಧವರು ಅವರನ್ನು ದಲಿತರ ಮಾತೆಯನ್ನಾಗಿ ಅಲ್ಲದೆ ಬಾಬಾಸಾಹೇಬರ ಜೊತೆಜೊತೆಯಲ್ಲೇ ಮಾನವೀಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಪರಾಮರ್ಶನ ಗ್ರಂಥಗಳು

- ಅನುಪಮಾ ಹೆಚ್.ಎಸ್. (2018). ವಿಮೋಚಕನ ಹೆಜ್ಜೆಗಳು-ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಬದುಕು ಸಾಧನೆ. ಲಡಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ.
- ಡಾ. ಬಿ. ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ರವರ ಬರಹಗಳು ಮತ್ತು ಭಾಷಣಗಳು ಸಂಪುಟ-1&4. (2018). ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಇಲಾಖೆ ಮತ್ತು ಕುವೆಂಪು ಭಾಷಾ ಭಾರತಿ ಪ್ರಾಧಿಕಾರ.
- ಮಾಲಾದೇವಿ ಜಿ.ಎನ್. (2017 ಜುಲೈ 23). ಡಾ.ಬಿ.ಆರ್. ಅಂಬೇಡ್ಕರ್ ಅಂತರಾಷ್ಟ್ರೀಯ ಸಮ್ಮೇಳನದ ವಿಶೇಷ ಸಂಚಿಕೆ.
- ಪ್ರಭುಲಿಂಗ ಜಿ ನೀಲೂರೆ, (2009). ತ್ಯಾಗಮಯಿ ರಮಾಬಾಯಿ ಅಂಬೇಡ್ಕರ್. ಲಡಾಯಿ ಪ್ರಕಾಶನ.